

ÇOCUKLARIN CİNSEL İSTİSMARDAN KORUNMASINDA ÇOCUK ADALET SİSTEMİNİN ÖNLEYİCİ FONKSİYONU¹

PROTECTIVE FUNCTION OF JUVENILE JUSTICE SYSTEM IN PROTECTING CHILDREN AGAINST SEXUAL ABUSE

Zeki Karataş, Dr. Öğr. Üyesi

Sosyal Hizmet Bölümü, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Makale Bilgisi / Article Info

Alındı/Received: 25/12/2018

Kabul/Accepted: 30/12/2018

Öz. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre; çocuğun kendisinin tam olarak kavrayamadığı, onay vermesi mümkün olmayacak veya gelişim düzeyi açısından hazır olmadığı ya da toplumun değerlerini ihlal eden bir cinsel etkinliğe dâhil edildiği her türlü davranış "cinsel istismar" olarak tanımlanmaktadır. Cinsel haz alma amacıyla bir başkası tarafından çocuğa uygulanan her türlü eylem bu kapsamda değerlendirilmektedir. Tecavüz, ensest, fuhuş, teşhircilik, çocuk pornografisi, cinselliği kışkırtan konuşmalar, cinsel ilişki içeren film seyrettirme, cinsel organlara dokunma gibi pek çok eylem cinsel istismar olarak nitelendirilmektedir. Nedenleri oldukça karmaşık olan çocuk cinsel istismarı, kısa ve uzun vadede psiko-sosyal yönden olumsuz sonuçların yaşanmasına, bireyin yaşam kalitesinin ve sosyal işlevselliğinin bozulmasına neden olan ciddi bir sosyal problemdir. Açığa çıkarılması zor olan cinsel istismar vakalarının tespit edilenden daha yaygın olduğu tahmin edilmektedir. Her cinsel istismar vakasının kendine özgü yönleri olsa da risk ve koruyucu faktörler arasında denge sağlanarak erken tanı ve müdahalede bulunmak mümkündür. Bu çalışmada cinsel istismarda önleyici sosyal hizmet müdahalesinin önemi vurgulanacaktır. Cinsel istismarın genellikle aile içi, aileye yakın kişiler ya da çocuğun tanıdığı kişiler tarafından gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Her sosyo-demografik düzeyde görülme ihtimali olan cinsel istismarın, özellikle küçük yaşta çocuklar tarafından fark edilmesi veya ifade edilmesi oldukça zor olmaktadır. Bazen çocuklar istismarı fark etseler bile çok çeşitli nedenlerden dolayı dile getirememektedirler. Çocuklar tehdit altında olduklarını hissettiklerinde, baskı yapıldığında, korktuklarında veya anlayışla karşılanmayacaklarını hissettiklerinde yaşadıkları bu travmatik olayı inkâr edebilmektedirler. Çocuğun cinsel istismara maruz kalmasına neden olan riskler çocukluk döneminde sağlıklı gelişimi olumsuz etkileyerek çocuğun gelişiminde geri dönülemez izler bırakmakta ve olumlu gelişim fırsatlarının kaçırılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle risklerin önceden tespit edilebilmesi için bütüncül bir erken tanı sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. 0-18 yaş arası çocuklar sağlık, eğitim, çalışma, güvenlik ve bakım gibi alanlarda ilgili kurumlar tarafından takip edilmektedir. Buna rağmen kurumların yapısal sorunları ve yaklaşım farklılıkları nedeniyle cinsel istismarın erken tanılanmasında güçlükler yaşanmaktadır. Bu makalede cinsel istismar vakaları üzerinden, kurumlar ve meslekler arası işbirliği ve eşgüdümeye dayalı bildirim ve müdahale fonksiyonlarına sahip koruyucu-önleyici hizmetlerin nasıl yapılandırılacağı tartışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Cinsel istismar, çocuk adalet sistemi, bütüncül yaklaşım, önleyici hizmetler

Abstract. According to the World Health Organization, sexual abuse is defined as any act in which a child is involved in a sexual activity that he or she cannot fully comprehend, is unable to give their consent to or is not ready for in terms of development level, or violates the values of society. Any behavior towards the child for the purpose of sexual pleasure is considered within this scope. Many acts such as rape, incest, prostitution, exhibitionism, child pornography, sexual incitement, making children watch movies with sexual intercourse, and touching sexual organs are described as sexual abuse. Child sexual abuse whose reasons are rather complicated is a serious social problem which causes negative psychological and social consequences in short and long term and which leads to a deterioration of the quality of life and social functioning of individuals. It is estimated that cases of sexual abuse, which are difficult to be revealed, are more prevalent than those detected. Although each sexual abuse case has its own unique aspects, it is possible to achieve early diagnosis and intervention by providing a balance between risk and protective factors. In this study, the importance of preventive social service intervention in sexual abuse will be emphasized. It is reported that sexual abuse is usually performed by family members, persons close to the family, or persons known to the child. Sexual abuse, which is likely to be experienced at every socio-demographic level, is quite difficult to be

¹ Bu çalışma, Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet Sempozyumu'nda sözel bildiri olarak sunulmuştur.

recognized or expressed especially by young children. They sometimes recognize sexual abuse but cannot mention it for a variety of reasons. Children can deny this traumatic event they have experienced when they feel threatened, they are pressured, they are scared, or they feel they will not be met with understanding. Risks that cause children to be exposed to sexual abuse negatively affect healthy development in childhood and lead to irreversible impacts on their development and to missed opportunities for positive development. Therefore, a holistic early diagnosis system is needed in order to determine the risks in advance. Children aged between 0 and 18 are monitored by relevant institutions in areas such as health, education, work, security and care. However, some difficulties are encountered in early diagnosis of sexual abuse due to the structural problems of institutions and differences in approach. In this article, how protective and preventive services having cooperation and coordination based reporting and intervention functions can be structured will be discussed through sexual abuse cases.

Key Words: Sexual abuse, juvenile justice system, holistic approach, preventive services.

GİRİŞ

Çocuk koruma sisteminin önemli bir yönünü oluşturan çocuk adalet sistemi suç mağduru ya da suça sürüklenen çocuklara özgü adli uygulamalarının yerine getirildiği çok disiplinli bir alan olma özelliği taşımaktadır. Çocuk adalet sistemi kapsamında yerine getirilen uygulamalar genel anlamda iki ana kategoride değerlendirilmektedir. Birincisi; erken uyarı alanı olarak nitelendirilen ve ağırlıklı olarak koruyucu önleyici çalışmalarının yerine getirildiği uygulamalarda temel amaç, riskleri önceden belirleyerek istismar gerçekleşmeden önlemektir. İkincisi; istismarın gerçekleşmesi durumunda adli ve psiko-sosyal müdahalenin başlatılarak mağdurun korunması ve failin cezalandırılması amaçlanmaktadır.

Karmaşık yapısı nedeniyle çocuğa yönelik cinsel istismar açığa çıkarılması en zor istismar türlerinden birisidir. İstismar çoğu zaman çocuğun yakını olan yetişkinler tarafından gerçekleştirildiği için uzun sürmekte ve çocukta onarılması zor yıkımlara neden olmaktadır. Gerekli ebeveyn desteği olmayan çocuklar, yaşadıkları istismarı dile getirmekte güçlük çekmekte ya da ifade ettiğinde dikkate alınmamakta, istismar gizlenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle; çocukların içinde buldukları riskli durumların erken dönemde tespit edilerek önlem alınmasını sağlayacak ulusal düzeyde erken uyarı sisteminin kurulması hayati önem taşımaktadır. Erken dönemde müdahale edilemeyen pek çok vakada geri dönüşü zor olan ciddi incinmeler meydana gelmektedir.

Avrupa'da her beş çocuktan birinin maruz kaldığı cinsel istismar, örseleyici sonuçlara yol açan, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal boyutu olan ciddi bir sorundur (Lalor ve McElvaney, 2010). Cinsel istismara maruz kalan çocukların yaşa göre dağılımları incelendiğinde; % 30'unun 2-5, % 40'ının 6-10, % 30'unun 11- 17 yaş grubunda olduğunu görülmektedir. Bir başka ifadeyle vakaların % 70'i küçük yaş grubu çocuklardan oluşturmaktadır. Cinsel istismara uğrama riski cinsiyetler arasında farklılıklar göstermekte ve kızlarda üç kat daha fazla görülmektedir. Bununla birlikte, erkek çocuklarda istismarın açığa vurulması kızlara oranla daha az olabilmektedir. Cinsel istismar % 77 olasılıkla aile, % 11 diğer akrabalar, % 5 bakımla ilgisi olmayan kişiler, % 2 ise çocuğun bakımı ile ilgilenen diğer kişiler tarafından uygulanmaktadır. Failler genellikle 20-40 yaşları arasında olup, çoğu erkektir (% 96) ve kurban tarafından kim oldukları bilinmektedir. İstismarcıların birçoğu da çocukluklarında ya

cinsel istismara uğramışlardır ya da ev içerisinde şiddete maruz kalmışlardır. Cinsel istismarcı birey genelde düşük eğitim ve sosyo-ekonomik düzeye sahiptir. Aile genelde tek ebeveyninden oluşmaktadır (Ovayolu ve Diğerleri, 2007).

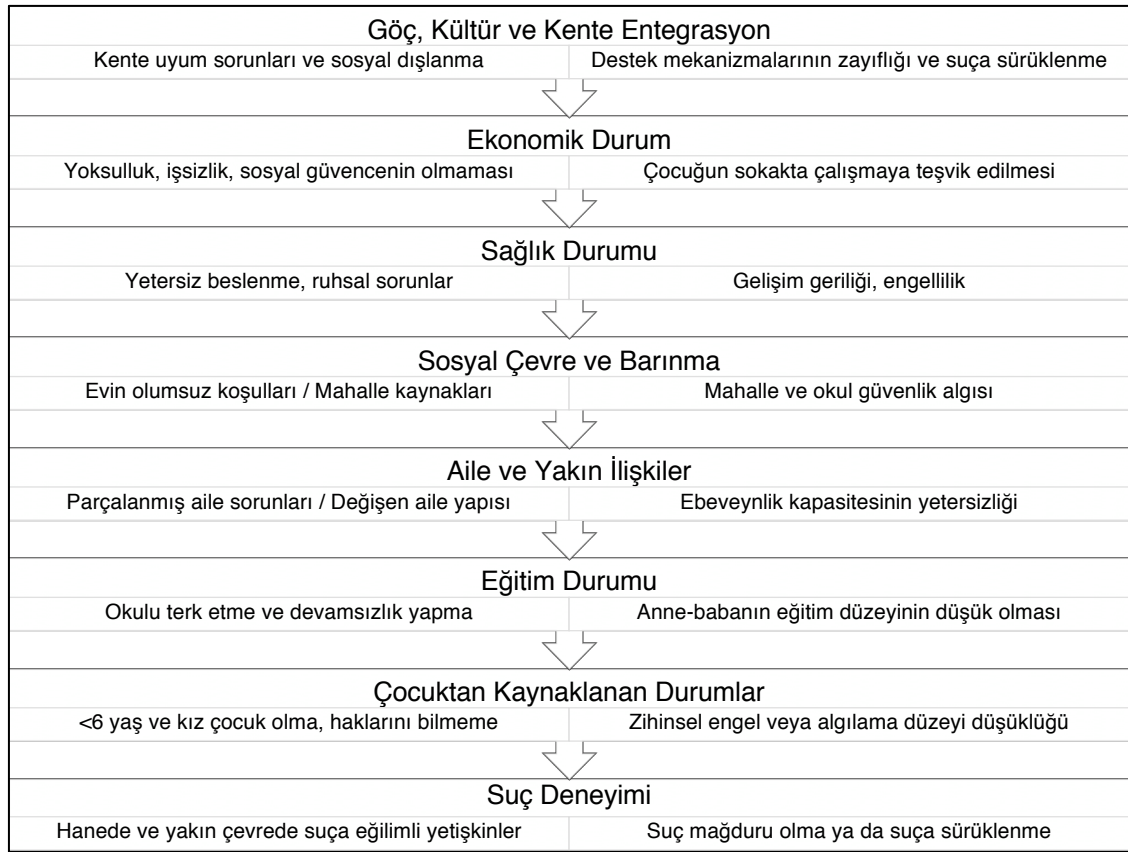
Cinsel istismarın en ağır olanı da; çocuğun güven duyduğu birinci derecede yakını olan aile fertleri tarafından gerçekleştirilenidir. Çocuğun birinci derecede kan bağı olan kişilerle yaşadığı cinsel deneyimlere “ensest” ya da “fücur” denmektedir. Yasak olmasına rağmen, tüm toplumlarda görülmektedir. Aile içinde gerçekleştiğinden ortaya çıkarılması çok zordur. Genellikle küçük yaşlarda başlamaktadır. Çocuk büyüyünce (ortalama 14 yaş) yapılan kötülüğü anlamaya başlayarak bu durumdan kurtulmaya çalışmaktadır. Bu ilişkiden çoğu zaman annenin haberi olmaktadır. Bu çocuklarda örselenmiş cinsellik ve ağır duygusal hasarlar oluşmaktadır. Evlendiklerinde eşleriyle normal cinsellik yaşamakta zorlanmaktadırlar (Bulut, 2007; Celbiş ve Diğerleri, 2011).

Cinsel istismarın sıklığı ile ilgili 1980 ile 2008 yılları arasından yayımlanmış 217 yayının irdelendiği bir meta analiz çalışmasında; cinsel istismarın tüm dünyada görülme sıklığının % 11,8 olduğu, her iki cinsiyet için de en düşük oranların Asya kıtasında, kız çocuklar için en yüksek oranların Avustralya ve erkek çocuklar için Afrika kıtasında görüldüğü saptanmıştır (Stoltenborgh ve Diğerleri, 2011).

Türkiye’de ise bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar yeni olduğundan toplumsal oranları net olarak gösterir nitelikte değildir. Cinsel kötüye kullanma oranları tahminlerden daha yüksektir, çünkü bunların tanınması zor olmakta ve gizlenmektedir. Resmi kayıtların ve bu konuda yapılan kapsamlı çalışmaların çoğalması sonrası ancak tüm toplumu yansıtır güvenilir rakamlar elde edilecektir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun UNICEF desteği ile 2008 yılında 2216 çocuk ile 6 ilde yürütülen Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması sonuçlarına göre; 7-18 yaş arası çocukların % 10’unun başka bir çocuğun cinsel istismarına tanıklık ettiği, bunun % 4’ünün temas içeren cinsel istismar olduğu, % 3’ünün cinsel istismara maruz kaldığı, bunun da % 0,5’inin temas içeren cinsel istismar olduğu saptanmıştır (SHÇEK, 2010). Ülkemizde üniversite öğrencileri arasında yapılmış bir çalışmada; kız çocukların % 26’sı, erkek çocukların % 19,8’i çocukluk çağında cinsel istismara uğradıklarını bildirmişlerdir. İstanbul’da yapılmış bir çalışmada ise lisede okuyan kız öğrencilerin % 13,4’ü cinsel istismara uğramış

olduklarını bildirmişlerdir. Trakya Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada aile içi cinsel kötüye kullanımının % 1,4 oranında olduğu bulunmuştur. Malatya il merkezindeki liselerde yapılan bir çalışmada cinsel istismara maruz kalan çocukların oranı % 4,3 olarak bulunmuştur (Celbiş ve Diğerleri, 2011).

Cinsel istismarın nedenleri üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde birden çok risk faktörünün etken olduğu görülmektedir. Çocuğun olumsuz bireysel özellikleri yanında riskli aile yapısı, sosyal çevre koşullarının yetersizliği, hatta ülkenin sosyal refah politikalarından kaynaklanan eksiklikler gibi bir dizi faktörün bir araya gelmesi istismar olasılığını arttırmaktadır. Cinsel istismar olgularında genel risk faktörleri şu şekilde sıralanabilir:

Şekil 1. Çocuk adalet sistemi kapsamında koruyucu-önleyici sosyal hizmet uygulaması için risk alanları (Deveci ve Açık, 2003).

Son yıllarda gençler arasında sanal iletişimin popüler hale gelmesi sonucu, siber zorbalık ve istismar olaylarında da artış yaşanmaya başlamıştır. Sahte hesaplar ve profiller aracılığıyla kandırılan çocuklar ve genç kızlar başlangıçta ikna edilerek, sonrasında zorbalıkla cinsel istismara maruz kalmaktadırlar. Mağdur ile yüz yüze iletişim halinde olmamanın verdiği görece rahatlık ile zorbalık ve istismar daha kolay

gerçekleşmektedir. Bir araştırmada çalışma grubuna katılan öğrencilere “siber zorba davranışların önlenmesi ya da azaltılması için sizce öğretmenler ve aileler neler yapabilirler?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler genel olarak şunları ifade etmişlerdir; “Okullarda siber zorba davranışlarla ilgili bilgilendirme yapılmadığı, öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgi birikimlerinin olmadığı ve ailelerin çocukların internet kullanımına karşı daha dikkatli davranmaları gerektiği” gibi cevaplar alınmıştır (Şahin ve Diğerleri, 2010). Bu durum sanal yollarla cinsel istismar konusunda da önleyici çalışmalar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çocuk adalet sistemi kapsamında yürütülmesi gereken önleyici hizmetlerin en temel hedefi; riskler ve koruyucu faktörler arasındaki dengeyi değiştirmek olmalıdır. Cinsel istismara neden olabilecek her türlü riske yönelik kapsamlı önleme mekanizmalarıyla çocukların gelişimine olumsuz etki yapabilecek durumlar engellenerek, olumlu gelişimin desteklenmesine yönelik hizmet modellerinin çeşitlendirilmesi sağlanmalıdır.

Çocuk adalet sisteminde çocuklara yönelik cinsel istismarı önlemeye yönelik ne tür koruyucu önleyici faaliyetler olması gerektiğinin tartışıldığı bu makalede, farklı vaka örnekleri verilerek istismar emarelerinin nasıl gözden kaçırıldığı ortaya konulmuştur.

ÇOCUĞA YÖNELİK CİNSEL İSTİSMARIN BELİRLENMESİ

Cinsel istismarın görüldüğü aileler genellikle sosyal bakımdan yetersiz olup, çocuklarına ihtiyaçları olan desteği verememekte, izole ve yalnız bir yaşantı sürdürmektedirler. Ailede çocuk ile ebeveynin yeterli fiziksel ilişki içinde olmamaları nedeniyle çocuğun bedeninin dokunmaya doymaması, cinsel istismara açık olmasına yol açabilmektedir. Yaşı küçük olan çocuk, canı yanmadıkça istismar davranışını kolayca sevgi göstergesi olarak değerlendirebilmektedir. Ailenin sosyo-ekonomik yetersizliği, yakın ilişkilerde bağlanma güçlükleri yaşanması, aile bireylerinin benlik saygılarının düşük olması, dağılmış ve tek ebeveynli aile ile yaşamak zorunda kalınması gibi etkenler cinsel istismar riskinin ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır (Finkelhor, 1994).

Çocukların mağdur oldukları cinsel istismar vakalarına bakıldığında istismarcının genellikle aile içinden, aileye yakın ya da çocuğun tanıdığı kişilerden olduğu belirtilmektedir. Her sosyo-demografik düzeyde ortaya çıkma ihtimali olan

cinsel istismarın, herhangi bir sosyolojik yapıyla bağlantısı kurulamamaktadır (Taner ve Gökler, 2004). Dolayısıyla cinsel istismarın açığa çıkarılması ve tanınması; sistematik ve çok disiplinli bir çalışma yapılmasını gerektirmektedir. Bu konuda yapılacak bilinçlendirme ve farkındalık çalışmaları çocukların, ailelerin ve çocuklarla çalışan sağlık, eğitim çalışanlarının duyarlı olmalarını sağlayacaktır.

Cinsel istismar mağduru çocuklar fiziksel, psikolojik, sosyal ve davranışsal mesajlarla bu durumu dışa yansıtmaktadırlar. Bu mesajları doğru okuyup müdahale süreçlerini başlatmak bilinçli yetişkinlerin sorumluluğundadır. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde cinsel istismara uğrayan çocuklarda aşağıda belirtilen duygusal ve davranışsal ipuçlarını sergileme ihtimali bulunduğu belirtilmektedir (Gold ve diğerleri, 1998):

- Rastgele cinsel ilişkide bulunma,
- Yetişkinlere karşı güven eksikliği,
- Yeme ve uyku alışkanlıklarında değişim,
- Akademik başarıda düşüş,
- Okul aktivitelerine ilginin azalması,
- Üzerini giyinip çıkarırken sorun çıkarma,
- Kâbuslar görme, anneye daha fazla yapışık olma,
- Durduk yerde ağlama, huzursuzluk,
- Tekrarlayan el ve beden yıkamaları,
- Psikosomatik belirtilerde artış (örneğin; karın ağrıları, baş ağrıları),
- Evden kaçma.

Çocuğun ya da gencin risk altında olduğu gözlemlense bile çok çeşitli nedenlerden dolayı cinsel istismara uğramış çocuk ve ergenler yaşadıkları bu olumsuz deneyimleri paylaşmaktan çekinmektedirler. Literatür bulguları ve klinik deneyimler bu yaşantılardan geçen bireylerin büyük bir çoğunluğunun bunu anlatmadıklarını belirtmektedir. Bunun nedenleri arasında çocuk ve ergenlerin duyduğu utanç, suçluluk duyguları, tepkiyle karşılanacağı korkusu, sevilmeyeceği ya da istenmeyeceği korkusu, ailenin dağılması korkusu, ailenin rezil olabileceği düşüncesi, saldırgan tarafından çocuğun kendisinin ve ailesinin tehdit edilmesi, olayın çok mahrem olması mağduru ve ailesinin bu olayı saklamasına sebep olmaktadır (Bulut, 2007).

Cinsel istismar çoğunlukla aldatma yoluyla gerçekleştiği için çocuğun direnci kırılmakta, dışa vurması güçleşmektedir. Ayrıca mağdur çocuğun yaşının küçük olması nedeniyle cinsel ilişkinin anlamını bilmemesi de istismarcıyı cesaretlendirmekte ve bu durum sürecin uzamasına neden olmaktadır. Cinsel istismar vakalarında istismarcı ilk önce arkadaşça ve dostça davranmakta, sonrasında baştan çıkarma aşaması ile devam etmekte, daha sonra ise sessizce zorlama ve baskı uygulamaktadır. Cinsel tacize uğramış çocuklarda cinsel örselenmeye *uyum sağlama sendromu* gözlenebilmektedir. Bu sendromda sırasıyla şu aşamalar gerçekleşmektedir:

1. Başlangıçta cinsel kötüye kullanım olayını gizleme söz konusudur. Bu durum, cinsel istismarı uygulayanın “bu bizim sırrımız, kimseye söyleme!” tarzında yaklaşımı ya da tehdidi, çocuğun çevrenin kendisine inanmayacağı endişesi, aile içi bir istismar ise ailenin dağılması endişesi gibi birçok nedenlerden kaynaklanabilmektedir.

2. Bundan sonraki aşamada çocuk kendisini çaresiz hisseder.

3. Daha sonrasında çocuk kendini tuzağa düşmüş hisseder ve sonrasında duruma göreceli uyum sağlar.

4. Zamanla çocuk ya da ergen gücünü toplar ve gecikmiş, çelişkili ve yetişkinleri ikna edemeyen itirafı gerçekleşir.

5. Sonrasında tekrar geri çekilme yaşanır ve hiçbir şey olmamış gibi bir davranış sergilenir (Celbiş ve Diğerleri, 2011).

Sosyal kabul	• Çocuğa karşı şiddetin toplumsal açıdan kabul görmesi
Belirsiz iş tanımları	• Müdahale edenlerin daha çok öznel kriterler kullanması
Profesyoneller için kılavuz olmaması	• Çocukla çalışan profesyonellerin tanılama, müdahale ve izleme için standartlarının olmaması
Karmaşık bildirim mekanizması	• Kurumların farklı mevzuat yapısı ve bildirim ardından vakanın nasıl ele alınacağına bilinmemesi
Etkili bir kayıt sisteminin olmaması	• Hizmet sağlayıcılar arasında çocuğun takibinin sağlanmasını kolaylaştıracak ortak bir sistem bulunmaması
Düzensiz bilgi paylaşımı	• Çocuğun yüksek yararı için ortak değerlendirme çerçevesinin oluşturulmaması

Şekil 2. Çocuk istismarı vakalarının tanılanması, bildirilmesi ve kayıt altına alınmasındaki zorluklar (Sanderson, 2010; UNICEF, 2013).

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE CİNSEL İSTİSMAR MAĞDURU ÇOCUKLA ÇALIŞMA

Çocuğa yönelik cinsel istismar suçu ile ilgili hükümler Türk Ceza Kanunu'nun "*cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar*" bölümünde düzenlenmiştir. Çocukların cinsel istismarı başlıklı 103. maddede; "*çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*" hükmüne yer verilmiştir. Cinsel istismarın on beş yaşını tamamlamamış çocuğa yönelik olması durumunda rızasına bakılmaksızın ceza işlemi başlatılacağı, ancak on beş yaş üstü çocuklarla ilgili işlem yapılmasının şikâyet şartına bağlı olduğu belirtilmiştir. İstismar durumunun anlaşılması sonrasında şikâyet ya da ihbar yoluyla adli sistem harekete geçirilmekte, mağdur ve sanıkla ilgili bir dizi işlem başlatılmaktadır.

Cinsel istismar mağduru çocuğa yönelik başlatılan adli müdahale sürecinin iki yönü bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, eylemi gerçekleştiren kişinin ceza yasasına göre kovuşturulması; ikinci ise mağdur çocuğun korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasıdır. Bir çocuğun bir suçun mağduru olduğu öğrenildiğinde; öncelikle çocuğun güvenliğinin ve korunmasının sağlanması, sonrasında sosyal, hukukî ve tıbbî olarak desteklenmesi amaçlanmalıdır.

Çocuğun cinsel istismar mağduru olduğunun tespit edildiği durumlarda karşılaştığı önemli zorluklardan birisi de aileden uzaklaştırılmasıdır. Mümkün oldukça çocuğun ailesinin yanında korunması esas olmalıdır. İstismarın çocuğun ebeveyninden birisi tarafından gerçekleşmesi durumunda, suçla ilgisi olmayan ebeveynin desteğinin alınması çocuk açısından önemlidir. Yaşadığı olayı defalarca anlatmak durumunda kalan çocuğun, güvendiği bir yakınının desteğine her zamankinden daha çok ihtiyacı bulunmaktadır. Aksi takdirde çocuk ailesinden uzaklaştırılmak suretiyle ikinci kez cezalandırılmakta, bu da küçük çocukların baş edemeyecekleri zorlukların doğmasına neden olmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 9/1 maddesi gereğince; "*yetkili makamlar tarafından, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar verilmedikçe, çocuğun anne-babasından, onların rızası dışında ayrılması*"nın esas olduğu belirtilmektedir. 9.

maddenin 1. paragrafında böyle bir ayrılmayı gerektirebilecek durumlardan birinin, çocuğun anne-babası tarafından istismara ya da ihmale maruz bırakılması olduğu vurgulanmaktadır. İstismar sorumlusu kişi anne-babadan herhangi biri ise, 9. maddeye göre çocuğun bu fiile katılmamış olan diğer ebeveynden ayrılmaması için çaba gösterilmesi gerekir.

Mağdur çocukla ilgili bir tedbir alınacağı zaman bu tedbirin her zaman çocuğa uygulanması gerekmediğine dikkat edilmelidir. Bazı durumlarda çocuğa değil, diğer aile bireylerine yönelik bir müdahale daha kolay ve etkili bir çözüm olabilir. Bu nedenle mağdur çocukla ilgili tedbir olanakları düşünülürken, sosyal hizmetler kapsamında sunulabilecek hizmetler, sağlık birimlerinin verebilecekleri destekler, aile mahkemelerinin alabileceği tedbirler ve çocuk mahkemesinin alabileceği tedbirler birlikte düşünülmelidir (Adalet Bakanlığı, 2013).

Son yıllarda çocuğa karşı cinsel istismar vakalarındaki artış nedeniyle istismar mağdurlarını değerlendirmek, tedavi etmek ve izlemek amacıyla üniversite hastanelerinde çocuk koruma birimleri, Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde de çocuk izlem merkezleri kurulmuştur (Aydemir ve Yurtkulu, 2012). Bu birimlerde adli, tıbbi ve sosyal hizmet disiplinleri arasında eşgüdüm sağlanarak çocuğu örselemeden bütüncül bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır. Ancak bu birimlerin yaygın olmaması nedeniyle, ülke genelinde cinsel istismar mağduru çocuklar başından geçen olayı birden çok defa anlatmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum çocuğun ikincil örselenmeye maruz kalmasına neden olmaktadır. Çocuk izlem merkezi yöntemiyle çalışan kurumsal yapılanmaların hızlı bir şekilde her il merkezinde oluşturulması gerekmektedir.

İSTİSMARI NEDEN ÖNLEYEMİYORUZ: VAKA ÖRNEKLERİ

Koruyucu-önleyici hizmetler; çocukların risklere maruz kalmadan önce tespit edilmesini, riskle karşılaşılması halinde erken müdahale edilmesini, çocuğun iyilik halinin korunması ve geliştirilmesini hedefleyen hizmetlerdir. Önleme ve erken müdahale, yalnızca gelişime yönelik gelecekte karşılaşılacak problemlerin önlenmesini değil aynı zamanda çocuğa kötü muamele edilmesini, duygusal ve davranışlarla ilgili problemleri, uyuşturucu madde kullanımını, suça yönelik

davranışları engellemeyi; bunların yanı sıra bir çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli olan bütün şartların sağlanmasını da amaçlamaktadır.

Çocuğa yönelik cinsel istismarın önlenmesi konusunda çalışan uluslararası kuruluşlar, “*önceliğin önlemeye verilmesi, önlemenin mümkün olmadığı durumlarda ise ikincil mağduriyetin ve tekrarların önlenmesini sağlaması*” gerektiğini vurgulamaktadırlar. Ancak ülkemizde yapılan yasal düzenlemelerde, çocukların korunmasından çok failin cezalandırılmasına odaklanıldığı görülmektedir. Mağdurların korunması ve cinsel istismar sonrasında psiko-sosyal destek almasının en az failerin alacağı ceza kadar önemli olduğu, düzenlemeler yapılırken bunun dikkate alınması gerektiği düşünülmelidir (Balcı ve Diğerleri, 2014).

Cinsel istismar, farklı alanlardaki çoklu faktörlerin etkileşimi sonucu karşımıza çıkmaktadır. Cinsel istismara neden olan risk faktörleri, kişisel, ilişkisel, çevresel ve toplumsal düzeyde olabilmektedir. Bu kadar karmaşık faktörlere dayalı olarak gerçekleşen cinsel istismar vakalarıyla çalışmak, aslında bu alanda çalışanlara hangi noktalara, nasıl müdahale etmeleri gerektiği konusunda da çok şey öğretmektedir. Bu açıdan bakıldığında müdahalede bulunulan her vaka, bu alanda neler yapılması gerektiği konusunda meslek elemanlarına öğrenme fırsatı sunmaktadır. Aşağıda örnek olarak sunulan her vaka, çocukların yaşadıkları riskler konusunda ne tür önlemler almamız gerektiği konusunda yol gösterici olacaktır. Sosyal hizmetin etik ilkeleri gereği vakaların kişisel bilgileri değiştirilmiştir.

Vaka-1: Sıla on üç yaşında bir kız çocuğudur. Öz ağabeyinin cinsel istismarı (ensest) nedeniyle korunma altına alınarak çocuk yuvasına yerleştirilmiştir. İstismarın 8 yaşında başladığını ifade etmiştir. Korktuğu için annesine söyleyememiştir. Ancak daha sonra annesinin olayı fark ettiğini ve ağabeyine fiziksel şiddet uyguladığını, babasının da haberdar olması neticesinde onun da ağabeyine fiziksel şiddet uyguladığını belirtmiştir. Anne-babanın baskısına rağmen ağabeyin ensest ilişkiyi sürdürdüğü, farklı zamanlarda kendisini yeniden istismar ettiğini belirtmiştir. Her defasında ailesinden korktuğu için durumu kimseye anlatamamıştır. Sınıf öğretmenin ev ziyaretine geleceğini söylemesi üzerine; tedirgin olarak ısrarla öğretmenin ziyarete gelmesini istememiştir. Öğretmenin ısrarı üzerine de sebebini sözel olarak ifade edemeyeceğini, mektup yazarak anlatmak istediğini belirtmiştir. Öğretmenine yazdığı mektupta ağabeyinin kendisine kötü şeyler yaptığını

ifade etmiştir. Sonrasında okul idaresi vasıtasıyla durum aile ve sosyal politikalar il müdürlüğüne bildirilmiş ve yasal süreç başlatılmıştır.

Bu vakanın bize öğrettiği en temel bilgi; okulun cinsel istismarın önlenmesinde, erken tespitinde ve müdahale edilmesinde önemli bir yere sahip olduğu gerçeğidir. Okul ya da sınıf rehber öğretmenlerinin zaman zaman öğrencilerin ev ziyaretine gitmeleri, çocuk ve ailenin yaşadığı risklerin tespit edilmesi noktasında gözlem yapma fırsatı sunmaktadır. Bu vakanın bize öğrettiği bir başka bilgi; özellikle ensest vakalarda ebeveynin duyarlı ve bilinçli olmasının erken tespit ve önlemede önemli olduğu gerçeğidir. Ancak bu vakada aile durumu öğrendiğinde faili fiziksel olarak cezalandırma yoluna gitmiş, yasal süreç başlatmamıştır. Fiziksel şiddet istismarı önlemediği gibi, devam etmesine de neden olmuştur. Ayrıca bu vakadan anlaşılan diğer bir husus; cinsel istismarın ağır cezayı gerektiren suç olduğunun çocuklar tarafından bilinmemesidir. Bu olay sonucu lise öğrenimi gören ve 18 yaşın altında olan ağabey ağır ceza mahkemesinde yargılanarak hapis cezası almıştır. Bu durum failin çocuk olması nedeniyle iki taraf açısından da travmatik sonuçlara neden olmuştur.

Vaka-2: Solmaz on iki yaşında bir kız çocuğudur. Reşit olan ağabeyinin korku ve baskılarıyla cinsel tacize maruz kalması sonucu, yedi aylık hamileyken kurum bakımına yerleştirilmiştir. Çocuğun yoksulluk ve yoksunluk içinde olan bir aile ortamında yetiştiği, ailenin dağlık bir köy ortamında yaşadığı, babanın ruh sağlığının bozuk olduğu ve fiziksel engelinin olduğu, istismarı gerçekleştiren ağabeyin alkol kullandığı ve sorumsuz davranışları olduğu anlaşılmıştır. Mağdur çocuk hamilelik sürecinde mide bulantısı, karın ağrısı gibi şikayetlerle defalarca doktora gitmiştir. Ancak karın ağrısı ve kabızlık değerlendirilerek yapılarak bu yönde tedavi uygulanmıştır. Okul ortamında (YİBO) sağlık sorunları yaşadığı ve kilo alması nedeniyle fiziksel görüntüsünün değişmeye başladığı belirtilmiştir. Pek çok belirtiyeye rağmen ailesi, arkadaşları, öğretmenleri ve sağlık çalışanları tarafından çocuğun hamile olduğu anlaşılamamıştır. Hamileliğinin yedinci ayında özel bir hastanede durumu tespit edilerek, konu adli makamlara bildirilmiştir.

Bu vakadan anlaşıldığı kadarıyla mağdur çocuk, ebeveyn kapasitesinin yetersiz olduğu bir aile ortamında yaşamaktadır. Kırsal kesimde yaşaması nedeniyle eğitimini yatılı bölge okulunda sürdürmektedir. Tatil dönemlerinde ağabeyinin cinsel

istismarına maruz kalmıştır. Hamile olduğunun farkında olmaması, cinsel ilişkinin anlamını bilmediğini göstermektedir. Hamileliği nedeniyle yaşadığı fiziksel değişim ve rahatsızlıklar aile, sağlık çalışanları ve öğretmenleri tarafından doğru algılanamamıştır. Bu durum; cinsel istismar konusunda yapılacak farkındalık eğitimlerinin çocuklar kadar, aileler ve çalışanları da içine alan geniş kitlelere verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Vaka-3: Sinem on üç yaşında ilköğretim yedinci sınıf öğrencisidir. Anne-babası sağ ve birliktedir. Aile yaşadıkları kente göç ederek yerleşmişlerdir. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi düşüktür. Kırk yaşında olan sanık, mağdurun babasının arkadaşı olması nedeniyle mağdur, sanığı yedi sekiz yaşlarından bu yana tanımaktadır. Sanık olaydan bir yıl önce aileye misafir olarak geldiği bir gün mağdur çocuğa yönelik fiziksel sarkıntılık yapmıştır. Çocuk anne-babasının yanına kaçarak olayı bertaraf etmiş, ancak konuyla ilgili hiçbir şey anlatmamıştır. Sanık, mağdurun cep telefon numarasını elde ederek, mesaj göndermek yoluyla mağduru duygusal olarak hazırlamaya başlamıştır. Sanık, mağdura arkadaşları vasıtasıyla, hediye ve para göndererek duygusal bağlanma sağlamaya çalışmıştır. Sanık, bekardır ve yalnız yaşamaktadır. Çocuğu duygusal olarak elde ettikten sonra hediye vermek üzere evine davet etmiş ve cinsel tacizde bulunmuştur. Bu durum bir hafta süresince devam etmiştir. Bu süreçte, mağdur çocuğun ailesi ve okulu olayın farkına varamamıştır. Olay, mağdurun okul arkadaşları tarafından öğretmenlere iletilmesi sonucu açığa çıkmış ve adli birimlere bildirilmiştir.

Vakadan anlaşıldığı üzere; cinsel ilişkinin anlamını bilmeyen mağdur çocuk, duygusal açıdan kandırılmıştır. Sanığın aile dostu olması mağdurla yakınlık kurmasını kolaylaştırmıştır. Çocuğun ailesinin düşük sosyo-ekonomik düzeyde olması; hediye, para gibi maddi tekliflere açık olmasını sağlamıştır. Çocuğun cinsellik konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması yaşadıklarını yetişkinlere anlatma konusunda tereddüt yaşamasına neden olmuştur. Aileyle çocuk arasında sağlıklı bir iletişim olmaması nedeniyle aile olayın farkına varamamıştır. Çocuğun pahalı hediyeler alması ve davranışlarında değişimler olması okul öğretmenleri tarafından doğru algılanamamıştır. Bu vakadan anlaşıldığı üzere; okullarda çocuk haklarının öğrencilere anlatılması ve bu kapsamda olumsuz ilgi uyandırmadan cinsel istismar konusunun işlenmesi gerektiği görülmektedir.

Vaka-4: Erdem on dört yaşında ilköğretim sekizinci sınıf öğrencisi, erkek çocuktur. Annesi sağ, babası vefat etmiştir. Mağdur, sınıf arkadaşının akrabası olan elli beş yaşındaki sanıkla okulda tanışmıştır. Sanık, erkeklerin de cinsel ilişkiye girdiği türünden ifadeler kullanarak, zihinsel ve duygusal olarak mağdur çocuğu etkilemeye çalışmıştır. Sanık para karşılığı mağduru ikna ederek, birkaç kez tacizde bulunmuştur. Olay görgü şahidi sayesinde adli makamlara bildirilmiştir.

Vakadan anlaşıldığı üzere; mağdur çocuk, bir arkadaşının akrabası olması nedeniyle sanığa güven duymuştur. Mağdurun babasının vefat etmesi nedeniyle duygusal yoksunluk durumu yaşadığı tahmin edilmektedir. Ayrıca bu durum, sanığın teşebbüste bulunmasını kolaylaştırıcı bir etken olarak düşünülmektedir. Sanık, mağduru ikna etmek için parayı araç olarak kullanmıştır. Ebeveynlerden birinin vefatı, diğer ebeveynin yetersiz kalması çocuklar açısından risk oluşturmaktadır. Bu tarz risk grubu çocukların arkadaşlık ilişkilerinin, serbest zaman etkinliklerinin okul rehberlik servisi tarafından özellikle izlenmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Vaka örneklerinde görüldüğü gibi, çocuklar içinde buldukları karmaşık riskler nedeniyle cinsel istismara maruz kalmaktadırlar. Risklerin yapısı gereği tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmadığına göre, bu konuda yapılması gereken en öncelikli çalışma koruyucu faktörlerin niceliğinin ve niteliğinin artırılmasıdır. Bazı çocuklar riskli ortamlarda yaşamalarına rağmen yılmazlık özellikleri sayesinde istismardan korunabilmektedirler. Bu nedenle önleme faaliyetleri kapsamında en temelde çocukları güçlü kılacak, istismarın ve istismarcının farkına varmalarını sağlayacak eğitim programları oluşturulmalıdır.

Okul temelli çocuk cinsel istismarı önleme çalışmaları, koruyucu ve önleyici önlem çalışmaları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu önemine rağmen ülkemizde yapılandırılmış ve sürekliliği sağlanan bir cinsel istismar önleme programı uygulanmamaktadır. Bu nedenle; okullarda psikolojik danışmanların yanında sosyal çalışmacı ve hemşirelerin de istihdamı sağlanarak okul sosyal servis birimleri oluşturulmalıdır. Okulların öğrenci kitlesinin sosyo-demografik özellikleri dikkate alınarak yapılandırılmış programlar hazırlanmalı, düzenli olarak ev ziyaretleri gerçekleştirilerek risk grubu öğrencilerin tespiti ve izlenmesi sağlanmalıdır.

ABD’inde 1980’lerin başından bu yana çok sayıda cinsel istismarı önleme programı geliştirilmiştir. Bu programların ortak amacı çocuklara iletişim hatalarını göstermek, kendini güçlendirme eğitimi vermek ve istismardan korunma tekniklerini öğretmektir. Günümüzde ABD’inde her eyalette, bir cinsel istismarı önleme programı bulunmaktadır. Tüm okulların % 60’ında bu programlar uygulanmaktadır. Cinsel istismarı önleme programlarının tamamına yakını çocuklara beş temel yeteneği kazandırmayı hedeflemektedir: a) İyi ve kötü dokunuşların farkına varma ve ayırt etme, b) Kötü dokunuş söz konusu ise onu reddetme, c) Bulunduğu yeri terk etme, d) Güvenilir bir yetişkine ulaşma, e) Olup biteni o yetişkine anlatma basamaklarından oluşmaktadır (Ziyalar, 1998). Ülkemizde okul öncesi dönemden başlayarak yaş ve gelişim özellikleri dikkate alınarak çocuklara cinsel istismardan nasıl koruncakları konusu anlatılmalıdır.

Ülkemizde aile hekimliği uygulaması kapsamında çocuklar anne karnından başlanarak sağlık açısından takip edilmektedir. Çocukların bağışıklık sisteminin güçlendirilmesi için aşılama çalışmalarının yanında, yetersiz beslenmeye bağlı gelişim gerilikleri de tespit edilmektedir. Bu süreçte ailenin psiko-sosyal açıdan değerlendirilmesinin yapılabilmesi için aile sağlığı merkezlerinde sosyal çalışmacı istihdamı sağlanarak aileler ev ziyaretleri yapılmak suretiyle bilinçlendirilmelidir.

ABD’inde uygulanan Healthy Start Programı kapsamında ailelerin ev ziyaretleri yapılarak koruyucu önleyici sosyal hizmet programı yürütülmektedir. Söz konusu ev ziyaretlerinde hedef; ailenin işlevselliğini güçlendirmek, aile içi gerginliği azaltmak, ana-aba tutumları hakkında aileyi bilgilendirmek, çocukların sağlıkları ve gelişimlerini kontrol etmek, çocuk istismarı ve ihmalini önlemektedir. Bu programda çocuk beş yaşına gelinceye kadar doğum öncesi ve doğum anından başlamak üzere takip edilmektedir. Bu esnada diğer aile üyeleri de bilgilendirilip desteklenmektedir. Her ailenin yapısına göre bireysel destek programı geliştirilmektedir (Ziyalar, 1998).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Bursa İli’nde pilot uygulaması yapılmasına rağmen ülkemizde henüz bir çocuk erken uyarı ve tanı sistemi kurulamamıştır. Risk altında olan çocukların tespit edilip kurumlar arası koordinasyonla takip edileceği farklı disiplinlerden uzmanların bir arada çalışabileceği bir önleme mekanizması olması gerekmektedir. Bu mekanizma, çocuğun içinde bulunduğu durumun kapsamlı bir değerlendirmesini yapabilmeli, çocuğun ihtiyaçlarına göre belirlenen hizmetleri

harekete geçirebilmeli ve tüm bu sürecin takibini yapabilmelidir. Risklerin belirlenmesi ve önlenmesi için yeterli bütçe ve kaynak ayrılmalı, konuyla ilgili mevzuat geliştirilmeli ve bütün paydaşların bu yasal mevzuata göre çalışmalarını yürütmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı (2013). *Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı: Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Eğitim Kitabı*. Ankara: Çocuklar İçin Adalet Projesi.
<http://www.cocuklaricinadalet.org>
- Aydemir, İ. ve Yurtkulu, F. (2012). Çocuğa Yönelik Cinsel İstismarla Mücadelede: Çocuk İzlem Merkezi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2): 151-165.
- Balcı, Y., Erbaş, M., Işık, Ş. ve Karbeyaz, K. (2014). Muğla Adli Tıp Şube Müdürlüğü'ne Başvuran Cinsel Saldırı Olgularının Değerlendirilmesi. *Adli Tıp Bülteni*, 19(2): 87-95.
- Bulut, S. (2007). Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28): 139-156.
- Celbiş, O., Özdemir, B. ve Kaya, A. (2011). Cinsel Saldırıya Uğramış Çocuğun Muayenesi. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 46: 104-110.
- Deveci, E. ve Açık Y. (2003). Çocuk İstismarı Nedenlerinin İncelenmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 12: 396-405.
- Finkelhor, D. (1994). The International Epidemiology of Child Sexual Abuse. *Child Abuse and Neglect*, 18(5): 409-417.
- Gold, S.N., Elhai, J.D., Lucenko, B.A., Swingle, J.M., ve Hughes, D.M. (1998). Abuse Characteristics Among Childhood Sexual Abuse Survivors in Therapy: A Gender Comparison. *Child Abuse and Neglect*, 22: 1005-1012.
- Lalor, K. and McElvaney, R. (2010). *Overview of the Nature and Extent of Child Sexual Abuse in Europe in Protecting Children from Sexual Violence: A Comprehensive Approach*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö. ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, (2)4: 13-22.
- Sanderson, C. (2010). *Anne Baba ve Öğretmenler İçin Çocuğun Cinsel Eğitimi ve Tacizden Korunma Rehberi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- SHÇEK (2010). Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması. Ankara: Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve UNICEF.
- Stoltenborgh, M., Ijzendoorn, M.H., Euser E.M. and Bakermans-Kranenburg, M.J. (2011). A Global Perspective on Child Sexual Abuse: Meta-Analysis of Prevalence Around the World. *Child Maltreatment*, 16 (2): 79-101.

- Şahin, M. ve Diğerleri (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDU Dergisi*, S. 21.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35: 82-86.
- UNICEF (2013). *Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme ve Göstergeleri Kılavuzu*. Ankara: Unicef Türkiye Temsilciliği.
- Ziyalar, N. (1998). Çocukların Cinsel İstismardan Korunması: Bir Eğitim Modeli Önerisi (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü